

УДК 378.091.12.011.3:5(043.5)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.81.46>

І. В. Ратинська

кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
імені Тараса Шевченка

Л. В. Соляр

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
імені Тараса Шевченка

П. М. Яловський

доктор філософії,
викладач фахового коледжу
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Стаття присвячена проблемі формування професійної компетентності здобувачів вищої музично-педагогічної освіти шляхом цілісного засвоєння ними теоретичного та практичного змісту музично-виконавських освітніх компонентів. У дослідженні зосереджено увагу на теоретичному аналізі особливостей формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення музично-виконавських дисциплін, а також практичних методів реалізації цього процесу. Висвітлено сучасні підходи до розуміння сутності поняття «професійна компетентність учителя музичного мистецтва». Узагальнюючи погляди науковців, запропоновано авторське тлумачення означеного концепту в такому формулюванні: інтегративне утворення, яке поєднує, знання, уміння, навички, досвід, особистісні якості, ціннісні орієнтації, сформовані у процесі вивчення фахових дисциплін у ЗВПО, й передбачає здатність до музично-педагогічної, творчої та музично-виконавської діяльності.

Доведено, що важливим етапом фахового становлення здобувачів вищої музично-педагогічної освіти є музично-виконавська підготовка, спрямована на розвиток в студентської молоді художньо-інтерпретаційних компетенцій, компетентностей та досвіду у сфері музичного виконавства. Зазначено, що така підготовка здійснюється передусім у процесі вивчення інструментальних, вокальних і диригентсько-хорових освітніх компонентів. З'ясовано значення окреслених дисциплін у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Розкрито ключові напрями музично-виконавської підготовки майбутніх педагогів-музикантів, серед яких прослуховування та перегляд виступів видатних виконавців, технічний розвиток, формування здатності до творчої інтерпретації музичних творів. Запропоновано шляхи та методи реалізації цих напрямів на заняттях з музично-виконавських дисциплін. Наголошено на важливості самостійної роботи у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення музично-виконавських освітніх компонентів.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні учителі музичного мистецтва, музично-виконавські дисципліни, музично-виконавська підготовка, методи навчання, самостійна робота.

Постановка проблеми. Головним завданням сучасної вищої музично-педагогічної освіти є підготовка професійно компетентних учителів музичного мистецтва, здатних до самоаналізу, самопізнання, постійного самовдосконалення, продуктивного виконання професійних завдань в Новій українській школі за допомогою здобутих у процесі навчання знань, умінь, навичок, досвіду. Ключовим засобом виконання окресленого

завдання є фахові дисципліни, засвоєння змісту яких забезпечує музично-теоретичну, методико-практичну, музично-виконавську підготовку студентської молоді, а також розвиток їх особистісного потенціалу.

Очевидно, що специфіка музично-освітньої діяльності у ЗЗСО вимагає від педагога-музиканта високого рівня інструментальної, вокальної та диригентсько-хорової виконавської майстерності.

Відтак, невід'ємною складовою процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва є музично-виконавська підготовка, яка здійснюється на заняттях з музично-виконавських дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва присвячені праці Л. Гаврілової, М. Мороз, Л. Пастушенка, Т. Пухальського та інших. Вчені Л. Варнавська, М. Вікторова, О. Горбенко, В. Кузьмичова, Т. Пляченко, А. Саймукова висвітлюють різні аспекти музично-виконавської підготовки здобувачів вищої музично-педагогічної освіти.

Проте, не зважаючи на низку представлених праць, недостатньо вивченою залишається проблема формування професійної компетентності майбутніх педагогів-музикантів у процесі цілісного засвоєння ними теоретичного та практичного змісту музично-виконавських дисциплін. Актуальним є пошук шляхів удосконалення інструментальної, вокальної та диригентсько-хорової виконавської підготовки здобувачів вищої музично-педагогічної освіти.

Метою статті є теоретичний аналіз особливостей формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення музично-виконавських дисциплін, а також практичних методів реалізації такого процесу.

Виклад основного матеріалу. В сучасній науково-педагогічних дослідженнях висвітлено різні підходи до розуміння сутності та змісту професійної компетентності учителів музичного мистецтва. Так, на думку Л. Пастушенка, професійна компетентність педагога-музиканта – «сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що передбачає наявність досконалих теоретичних знань і практичних навичок, умінь застосовувати їх у процесі професійної діяльності, здатність творчо та нестандартно вирішувати проблемні ситуації, бути відповідальним за наслідки своєї роботи, а також прагнення до професійного зростання шляхом постійного саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти» [5, с. 189].

Сучасний вчений Т. Пухальський професійну компетентність учителя музики розглядає як «інтегративне утворення, що передбачає динамічне поєднання знань, умінь, навичок, сформованих на особистісно орієнтованій основі, а також професійного досвіду, які сукупно визначають здатність до ефективної музично-педагогічної діяльності, творчої самореалізації та постійного професійного саморозвитку» [7, с. 80-81].

У праці М. Мороз професійну компетентність учителя музики охарактеризовано як «систему професійних та особистісних характеристик, що ґрунтується на комплексі теоретичних знань, практичних навичок, досвіді в галузі мистецтва

(а також психолого-педагогічній галузі), ціннісних орієнтирах особистості, та є показником здатності до творчої інноваційно-педагогічної діяльності на інтегративних та етно-культурологічних засадах» [4, с. 136].

Як бачимо, сучасні дослідники пов'язують сутність професійної компетентності майбутніх педагогів-музикантів зі знаннями, умінями, навичками, досвідом, поєднання яких забезпечує ефективне та творче виконання фахових завдань у ЗЗСО. Узагальнюючи результати аналізу наукової літератури, професійну компетентність учителя музичного мистецтва розглядаємо як інтегративне утворення, яке поєднує, знання, уміння, навички, досвід, особистісні якості, ціннісні орієнтації, сформовані у процесі вивчення фахових дисциплін у ЗВПО, й передбачає здатність до музично-педагогічної, творчої та музично-виконавської діяльності.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у ЗВПО – це тривалий, складний та багатогранний процес, ключовим механізмом реалізації якого є фахові дисципліни. Вивчення студентською молоддю цих освітніх компонентів забезпечує їх музично-теоретичну, музично-виконавську та методико-практичну підготовку, що, у свою чергу, обумовлює успішне професійне становлення здобувачів вищої музично-педагогічної освіти.

Погоджуємося із низкою вчених [2; 6; 7], що важливим напрямом процесу формування професійної компетентності майбутніх педагогів-музикантів є музично-виконавська підготовка, яка передбачає розвиток в студентської молоді художньо-інтерпретаційних компетенцій, компетентностей та досвіду у сфері музичного виконавства та здійснюється передусім на заняттях з інструментальних, вокальних та диригентсько-хорових дисциплін.

Інструментальні музично-виконавські дисципліни (основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, оркестровий клас) спрямовані на формування та розвиток в майбутніх учителів музичного мистецтва здатності до здійснення сольної інструментальної діяльності, акомпанування, читання незнайомих творів з аркуша, гри в ансамблі, самостійної роботи над концертним репертуаром тощо. В результаті вивчення цих освітніх компонентів здобувачі вищої музично-педагогічної освіти повинні розвинути технічні навички володіння музичним інструментом (інструментами) та індивідуальну виконавську манеру; умінь здійснювати інструментальний супровід солістам та музично-виконавським колективам, самостійно підбирати інструментально-виконавський репертуар для уроків музичного мистецтва та позакласної музично-освітньої діяльності; здатності до культурно-освітньої й концертно-виконавської діяльності, творчої інструментально-виконавської інтерпретації та імпровізації; володіння методикою

інструментально-виконавської підготовки школярів, методами та формами організації їх колективного інструментального музикування [2; 6].

Вокальні музично-виконавські освітні компоненти (постановка голосу) спрямовані на розвиток у майбутніх учителів музичного мистецтва системи технічних, виконавських і педагогічних знань, умінь та навичок у сфері вокального мистецтва, що забезпечує здатність до самостійно-творчої, художньо-інтерпретаційної та вокально-педагогічної діяльності [3].

Ключовою метою диригентсько-хорових освітніх компонентів (хорознавство, хорове диригування, хоровий клас) є формування в майбутніх педагогів-музикантів комплексу знань, умінь, навичок, досвіду у сфері диригентсько-хорового виконавства; розвиток загальнопрофесійних та фахових диригентсько-хорових компетенцій, мотивації до професійного самовдосконалення, особистісного потенціалу; виховання творчої особистості педагога-музиканта [7, с. 176].

Виконання окреслених завдань вимагає комплексного підходу до реалізації музично-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. На нашу думку, вона повинна охоплювати три ключові напрями: прослуховування та перегляд виступів видатних виконавців, технічний розвиток, формування здатності до творчої інтерпретації музичних творів.

Для прикладу, реалізація першого напрямку музично-виконавської підготовки в класі основного музичного інструменту (баян, акордеон) передбачає перегляд в мережі Internet та рецензування виступів Б. Мирончука, В. Власова, В. Зубицького та інших. Такий підхід сприятиме розвитку в студентської молоді позитивної мотивації до опанування музичним інструментом.

Другий напрям – технічна підготовка – спрямований на розвиток в майбутніх учителів музичного мистецтва техніки інструментального, вокального та диригентсько-хорового виконавства, а також здатності до організації таких видів музичної діяльності зі школярами.

Так, інструментально-виконавська технічна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва детермінує обов'язкові щоденні заняття (близько двох годин), які складаються з розігрування на інструктивному матеріалі (мажорних та мінорних гамах з арпеджіо та акордами; мажорних та мінорних гамах терціями, секстами, октавами; спеціальних негамоподібних вправах для розвитку виконавського апарату; етюдах) та розучування виконавського репертуару. Специфіка гри на кожному музичному інструменті обумовлює використання спеціальних методів для опанування музичними творами. Наприклад, для баяністів (акордеоністів) та піаністів дієвим стане систематичне використання такої схеми: переграєти весь

твір у повільному темпі; відпрацювати складні місця різними штрихами, зокрема «втискаючи» пальці в клавіатуру, на *non legato* і *staccato*; знову повільно виконати весь твір. На нашу думку, такий прийом сприятиме кращому засвоєнню музичного твору та розвитку виконавської витривалості здобувачів вищої освіти.

З погляду низки вчених (Л. Варнавська, М. Вікторова, В. Кузьмічова, А. Саймукова), формування вокальної техніки майбутніх учителів музичного мистецтва доречно здійснювати за допомогою таких методів: концентричний (розвиток співака в зручному діапазоні), фонопедичний (робота над акустичною ефективністю та енергетичною економічністю голосового апарату), фонетичний (застосування голосних і приголосних складів), пояснювально-ілюстративний (демонстрація викладачем вокальних технік і прийомів), метод уявного співу (на основі внутрішнього слухового уявлення), технічні вправи (дихальні, дикційні, артикуляційні, для зняття м'язового напруження, розспівування, вокалізи), творчі методи (інсценізація музичних творів, драматизація, творча інтерпретація), опанування музично-теоретичними знаннями, самостійна робота тощо [3, с. 30; 1]. Як виконавський репертуар доречно використовувати зразки української народної пісенної творчості (пісні, балади, колядки, щедрівки, романси), а також вокальні твори вітчизняних і зарубіжних композиторів [3, с. 30].

Реалізація технічної підготовки здобувачів вищої музично-педагогічної освіти на заняттях з диригентсько-хорових дисциплін вимагає використання низки специфічних методів серед яких вивчення диригентських схем, гра партитур, спів хорових партій, творчі завдання, самостійна робота, написання анотацій хорових творів, активізація творчої взаємодії між здобувачами вищої освіти тощо.

Третій напрям музично-виконавської підготовки передбачає формування в майбутніх учителів музичного мистецтва здатності до творчої інтерпретації музичних творів. На цьому етапі важливо розвивати мистецьку рефлексію здобувачів вищої освіти. Для цього можна пропонувати студентській молоді переглядати виконання творів, які вивчаються, в мережі Internet або послухати їх у «живому виконанні» викладача. Після цього майбутні педагоги-музиканти мають словесно описати свої враження від прослуханого твору, запропонувати власні виконавські ідеї. Таким чином, на основі «почутого художнього образу» та власних емоцій можна створити та відтворити цілісну інтерпретаційну версію музичного твору.

Крім того, ми переконані, що підвищенню ефективності музично-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва сприятиме використання ділових ігор та тренінгів. Так, ділові ігри «Я-диригент», «Я-піаніст» («Я-баяніст (акор-

деоніст)», «Я-бандурист» тощо), «Я-вокаліст» сприятимуть розвитку особистісного потенціалу здобувачів вищої освіти, а також формуванню у них механізмів здійснення музично-виконавської та музично-освітньої діяльності.

Тренінги доцільно реалізовувати зі студентською молоддю старших курсів, запропонувавши їм провести декілька занять із здобувачами вищої освіти I-II курсів під контролем викладача. На нашу думку, така діяльність, сприятиме розвитку методичних умінь і навичок майбутніх учителів музичного мистецтва, а також підвищенню рівня виконавської майстерності.

Важливо відмітити, що обов'язковою складовою процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях з музично-виконавських дисциплін, а також основою інструментального, вокального та диригентсько-хорового зростання здобувачів вищої музично-педагогічної освіти є самостійна робота, спрямована на постійне самовдосконалення, розвиток виконавської техніки та індивідуальних творчих здібностей. Її змістом є виконання поставлених викладачем технічних і творчих завдань, самоаналіз, написання анотацій музичних творів і рецензій на концертні виступи видатних виконавців тощо. Вдало організована самостійна робота студентської молоді є запорукою високого рівня їх музично-виконавської майстерності та професійної компетентності в цілому.

Висновки і пропозиції. Отже, за результатами проведеного дослідження можна констатувати, що професійне становлення здобувачів вищої музично-педагогічної освіти неможливе без здійснення музично-виконавської підготовки, спрямованої на засвоєння студентською молоддю теоретичного та практичного змісту інструментальних, вокальних і диригентсько-хорових освітніх компонентів. Нами висвітлено напрями такої підготовки та запропоновано дієві методи навчання, реалізація яких у процесі вивчення майбутніми учителями музичного мистецтва музично-виконавських дисциплін сприятиме формуванню їх професійної компетентності.

Перспективним напрямком подальших наукових розвідок є аналіз зарубіжного досвіду формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення музично-виконавських дисциплін.

Список використаної літератури:

1. Варнавська Л. І., Вікторова М. В., Сеймукова А. А. Сучасні методи та прийоми розвитку вокальної майстерності студентів факультету мистецтв. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. № 25. Т. 2. С. 22-26.
2. Горбенко О. Б. Формування музично-виконавської компетентності майбутнього вчителя музики в процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград, 2010. 21 с.
3. Кузьмічова В. Формування вокальної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в класі «Постановка голосу». *Professional Art Education*. Vol. 2. 2021. С. 28-34.
4. Мороз М. Теоретичні та методичні основи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2020. 398 с.
5. Пастушенко Л. А. Педагогічна технологія розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Рівне, 2017. 244 с.
6. Пляченко Т. Формування фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях з музично-інструментальних дисциплін. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. Вип. № 18 (23). К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. С. 146-150.
7. Пухальський Т. Д. Формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами диригентсько-хорових дисциплін: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2019. 307 с.

Ratynska I., Solyar L., Yalovskiy P. Formation of professional competence of future teachers of music art in the process of studying music-performing disciplines

The article reveals the problem of professional competence formation of higher music and pedagogical education students by means of their integral mastering of theoretical and practical content of music performing educational components. The study focuses on the theoretical analysis of the future teachers of music professional competence formation in the process of studying music and performance disciplines, as well as practical methods of this process implementing. Modern approaches to the understanding of the essence of the concept "professional competence of a music teacher have been highlighted. Summarizing the views of scholars, the author's interpretation of this concept has been proposed in the following formulation: integrative formation that combines knowledge, skills, abilities, experience, personal qualities, value orientations formed in the process of professional disciplines studying, and provides the ability to musical and pedagogical, creative and music performing activities.

It has been proved that an important stage of professional development of higher music and pedagogical education students is music performing training aimed at the development of students' artistic and interpretive

competencies and experience in the field of musical performance. It has been mentioned that this training can be done in the process of studying conducting and choral educational components. The importance of the outlined disciplines in the formation of professional competence of future music teachers has been clarified. The key directions of music performing training of future music teachers have been revealed, among which listening and viewing of performances of outstanding artists, technical development, formation of ability to creative interpretation of musical works. The ways and methods of realization of these directions at lessons at musical and performing disciplines have been offered. The importance of independent work in the formation of professional competence of future teachers of music in the process of studying music-performing educational components has been emphasized.

Key words: *professional competence, future teachers of music art, music-performing disciplines, music-performing training, teaching methods, independent work.*